

Accentmobiliteten i baltisk og slavisk

I. Sprogudvikling og sproglægtskab

Fænomenet **lydlov**:

Ældre danskere har en skelnen mellem [u] og [o] efter [ʁ], fx i *rude* [ʁu·ø] og *rode* [ʁo·ø]. Denne distinktion er ophævet hos yngre danskere til fordel for [o] – begge ord udtales [ʁo·ø]. I de yngre danskeres sprog har der altså fundet en lydlov sted: [u] > [o] efter [ʁ].

Fænomenet **analogi**:

dansk *nysér nos* → *nysér nyste* under analogisk påvirkning fra *lyser hyste*, *spiser spiste* o.a.

Det **indoeuropæiske grundprog** (udvikler sig til: indoiransk, græsk, italisk, germansk, anatolisk, armensk, albansk, hittitisk, baltisk, slavisk o.a.)

Baltoslavisk (udvikler sig til: baltisk og slavisk)

Baltisk (udvikler sig til: litauisk, lettisk, oldprojsisk)

Slavisk (udvikler sig til: russisk, ukrainsk, hviderussisk, polsk, øvresorbisk, nedresorbisk, tjekkisk, slovakisk, slovensk, serbisk, kroatisk, makedonsk, bulgarsk).

II. Projektet ”Den baltiske og slaviske accentmobilitet”

Immobile og **mobile** paradigmer i baltisk og slavisk (skema 1 og 2 viser eksempler fra *ā*-stammerne i litauisk og russisk).

Hvordan er de mobile accentparadigmer opstået?

Sammenligning med sanskrit, græsk og i mindre omfang germansk.

III. Dagens problem: Accentueringen af de endelsesbetonede ordformer i de baltiske og slaviske mobile paradigmer

1. ”Endelsesbetonede ordformer”

Baltiske og slaviske mobile accentparadigmer består af en alternation mellem

(1) ordformer med **rodbetoning** og

(2) ordformer med **endelsesbetoning**

Ordformer med betonet tostavelse kan have tryk på endelsens første stavelse (russisk instr. pl. *golov-¹ami*) eller sidste stavelse (litauisk instr. pl. *galv-omis*).

Størstedelen af de baltiske og slaviske eksempler har tryk på sidste stavelse af endelsen (se skema 3).

2. Problem

Hvad var den oprindelige (dvs. baltoslaviske og indoeuropæiske) accentuering af de endelsesbetonede ordformer i de mobile paradigmer? Lå trykket i former med tostavelseendelser på første eller sidste stavelse af endelsen? Hvordan forklares de afvigende former?

3. Korrespondenser i sanskrit og græsk

Ord med mobil accentuering i baltisk og slavisk svarer til ord med konstant tryk på første stavelse af endelsen i sanskrit og græsk (se skema 4).

4. Traditionelle løsningsforslag

- (1) Baltoslavisk har bevaret tingenes oprindelige tilstand. Sanskrit og græsk har normaliseret. Problemer: Ingen støtte fra ikkebaltoslaviske sprog. Baltiske og slaviske former med tryk på første stavelse af endelsen burde ikke kunne forekomme.
- (2) Sanskrit og græsk har bevaret tingenes oprindelige tilstand. I baltoslavisk er der sket en analogisk udbredelse af finalt tryk. Problemer: Forklaringen af baltoslavisk finalt tryk ved hjælp af analogi er unaturlig. Den konkrete fordeling af former med tryk på første stavelse af endelsen og former med tryk på sidste stavelse af endelsen forklares ikke.

5. To accentforskydninger

- (1) Saussures lov i litauisk (fremsat 1892)
Trykket rykker til højre fra en kort betonet stavelse til en efterfølgende stavelse hvis denne indeholder en lang monoftong.
- (2) Dybos lov i urslavisk (fremsat 1962)
Trykket rykker til højre fra en kort betonet stavelse til en efterfølgende stavelse uanset dennes struktur.

6. Alternativt løsningsforslag

Udgangspunktet er det mønster vi finder i sanskrit og græsk, dvs. tryk på første stavelse af endelsen. Det er Saussures lov i litauisk og Dybos lov i urslavisk der gør at vi i de belagte baltiske og slaviske sprogstadier oftest finder finalt tryk.

Visse former må forklares som analogiske. Fx forventer man **galvómis* i den litauiske instrumental pluralis – det faktisk forekommende *galvomis* må antages at have fået sin finale accentuering under indflydelse af *žvėrimis*, *sūnumis*.

8. Skemaer

Skema 1: Immobil accent i en litauisk og en russisk *ā*-stamme
(lit. *liepa* 'lindetræ', russ. *l'ipa* 'lindetræ')

		litauisk	russisk
singularis	nominativ	<i>liep-a</i>	<i>l'ip-a</i>
	akkusativ	<i>liep-a</i>	<i>l'ip-u</i>
	genitiv	<i>liep-os</i>	<i>l'ip-y</i>
	dativ	<i>liep-ai</i>	<i>l'ip-e</i>
	instrumentalis	<i>liep-a</i>	<i>l'ip-oj</i>
	lokativ	<i>liep-oje</i>	<i>l'ip-e</i>
pluralis	nominativ	<i>liep-os</i>	<i>l'ip-y</i>
	akkusativ	<i>liep-as</i>	<i>l'ip-y</i>
	genitiv	<i>liep-u</i>	<i>l'ip</i>
	dativ	<i>liep-oms</i>	<i>l'ip-am</i>
	instrumentalis	<i>liep-omis</i>	<i>l'ip-ami</i>
	lokativ	<i>liep-ose</i>	<i>l'ip-ax</i>

Skema 2: Mobil accent i en litauisk og en russisk *ā*-stamme
(lit. *galvā* 'hoved', russ. *golov'a* 'hoved')

		litauisk	russisk
singularis	nominativ	<i>galv-à</i>	<i>golov-¹a</i>
	akkusativ	<i>gálv-a</i>	<i>g¹olov-u</i>
	genitiv	<i>galv-òs</i>	<i>golov-¹y</i>
	dativ	<i>gálv-ai</i>	<i>golov-¹e</i>
	instrumentalis	<i>gálv-a</i>	<i>golov-¹oj</i>
	lokativ	<i>galv-ojè</i>	<i>golov-¹e</i>
pluralis	nominativ	<i>gálv-os</i>	<i>g¹olov-y</i>
	akkusativ	<i>gálv-as</i>	<i>g¹olov-y</i>
	genitiv	<i>galv-ũ</i>	<i>gol¹ov</i>
	dativ	<i>galv-óms</i>	<i>golov-¹am</i>
	instrumentalis	<i>galv-omìs</i>	<i>golov-¹ami</i>
	lokativ	<i>galv-osè</i>	<i>golov-¹ax</i>

Skema 3: Betonede tostavellesendelser i litauisk og urslavisk

	litauisk		urslavisk
<i>i</i> -stamme instr. sg.	<i>žvēr-imì</i> (< * <i>-im'i</i>)	pron. dat./instr. du.	* <i>duy-ajm'a</i>
<i>u</i> -stamme instr. sg.	<i>sūn-umì</i> (< * <i>-um'i</i>)	<i>ā</i> -stamme dat. pl.	* <i>galv-āmu</i>
<i>o</i> -stamme dat. pl.	<i>lang-áms</i> (< * <i>-amas</i>)	<i>ā</i> -stamme instr. pl.	* <i>galv-āmī</i>
<i>ā</i> -stamme dat. pl.	<i>galv-óms</i> (< * <i>-āmas</i>)	<i>i</i> -stamme instr. pl.	* <i>žvēr-im'i</i>
<i>i</i> -stamme dat. pl.	<i>žvēr-ìms</i> (< * <i>-imas</i>)	<i>ā</i> -stamme loc. pl.	* <i>galv-āxu</i>
<i>u</i> -stamme dat. pl.	<i>sūn-ùms</i> (< * <i>-umas</i>)	præsens 1. pl.	* <i>nes-em'a</i>
<i>ā</i> -stamme instr. pl.	<i>galv-omìs</i> (< * <i>-ām'is</i>)	præsens 2. pl.	* <i>nes-et'e</i>
<i>i</i> -stamme instr. pl.	<i>žvēr-imìs</i> (< * <i>-im'is</i>)		
<i>u</i> -stamme instr. pl.	<i>sūn-umìs</i> (< * <i>-um'is</i>)		
<i>ā</i> -stamme lok. sg.	<i>galv-ojè</i>		
<i>i</i> -stamme lok. sg.	<i>žvēr-yyè</i>		
<i>u</i> -stamme lok. sg.	<i>sūn-ujè</i>		
<i>o</i> -stamme lok. pl.	<i>lang-uosè</i>		
<i>ā</i> -stamme lok. pl.	<i>galv-osè</i>		
<i>i</i> -stamme lok. pl.	<i>žvēr-ysè</i>		

Skema 4: En endelsesbetonet *ā*-stamme i sanskrit og græsk
(sanskrit *prīyā* 'kær', græsk *tīmē* 'ære')

		sanskrit	græsk
singularis	nominativ	<i>prīy-ā</i>	<i>tīm-é</i>
	akkusativ	<i>prīy-ām</i>	<i>tīm-én</i>
	genitiv-ablativ	<i>prīy-āyās</i>	<i>tīm-ēs</i>
	dativ	<i>prīy-āyai</i>	<i>tīm-ēi</i>
	instrumentalis	<i>prīy-āyā</i>	–
	lokativ	<i>prīy-āyām</i>	–
pluralis	nominativ	<i>prīy-ās</i>	<i>tīm-ai</i>
	akkusativ	<i>prīy-ās</i>	<i>tīm-ás</i>
	genitiv	<i>prīy-ānām</i>	(Hom.) <i>tīm-āōn</i>
	dativ-ablativ	<i>prīy-ābhyas</i>	<i>tīm-aīs</i>
	instrumentalis	<i>prīy-ābhis</i>	–
	lokativ	<i>prīy-āsu</i>	–